

КОРЕКЦІЙНА СПРЯМОВАНІСТЬ РОБОТИ ЯК СПЕЦИФІКА ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПЕДАГОГА-ДЕФЕКТОЛОГА

У цій статті розкрито шляхи та методи організації корекційно-розвивальної та корекційно-виховної роботи в спеціальній школі. Показана діяльність педагога-дефектолога в закладі щодо здійснення корекційної роботи.

Серед проблем спеціальної педагогіки завжди були актуальними питання корекційно-виховної роботи з аномальними дітьми. Пошуки оптимальних шляхів її реалізації, удосконалення форм і методик спеціального навчання, розробка нових корекційних технологій продовжуються й у ХХІ ст. На різних етапах розвитку науки вчені неоднаково трактували сутність корекції, мету та зміст корекційної роботи з дітьми, які мають вади інтелекту. Саме тому Л. Занков називає історію навчання розумово відсталих дітей історією корекційно-виховної роботи [3]. Проблема корекції нині потребує ґрунтовного історичного аналізу, узагальнення, а питання специфіки діяльності вчителя спеціальної школи – методичних розробок.

Важливо розуміти сутність і місце корекційної роботи у професійній діяльності вчителя-дефектолога. Проблему необхідно розглядати через призму формування та вдосконалення фахової компетентності спеціалістів. Праця педагога-дефектолога виходить за межі традиційних видів роботи вчителя, оскільки охоплює: консультативну, діагностичну, соціально-педагогічну, реабілітаційну, психотерапевтичну та корекційну діяльність. Ця багатогранність підпорядкована меті професійної діяльності педагога-дефектолога: йдеться про соціальну адаптацію та інтеграцію дитини з особливими освітніми потребами в систему суспільних стосунків. Для реалізації цієї мети всі компоненти педагогічної діяльності дефектолога мають бути корекційно спрямованими, а власне корекційна робота – виділятися у специфічний вид діяльності.

У роботі вчителя допоміжної (спеціальної) школи тісно пов'язані різноманітні види педагогічної діяльності: діагностична; орієнтаційно-прогностична; конструктивно-проектувальна; корекційна; організаційна; інформаційно-пояснювальна; комунікативно-стимулююча; аналітико-оцінювальна; дослідницько-творча. Корекційна діяльність безпосередньо залежить від усіх інших. Адже саме так відбувається вивчення дитини з вадами інтелекту, прогнозування її розвитку. Водночас вона акумулює всі заходи корекції виявлених недоліків психологічного розвитку дитини щодо запобігання вторинних та інших відхилень, формування особистості дитини, створення умов для її нормального розвитку. Корекційна робота – елемент професійної діяльності всього педагогічного персоналу незалежно від посади,

* © Кірцхалія О. П.

НА ДОПОМОГУ ПЕДАГОГУ

оскільки основною особливістю навчального процесу допоміжної школи є його корекційна спрямованість. Тож діяльність учителя-дефектолога можна називати корекційно-педагогічною.

О. Гонєєв зазначає: «Корекційно-педагогічна діяльність – це складне психофізіологічне і соціально-педагогічне явище, що охоплює весь освітній процес (навчання, виховання і розвиток)...» [1].

З'ясовуючи специфіку педагогічної роботи з аномальними дітьми, В. Сластьонін пропонує розглядати корекційно-педагогічну діяльність як невід'ємну складову педагогічного процесу, що є динамічною педагогічною системою, спрямованою на розв'язання розвивальних і освітніх завдань.

Змістове визначення корекції в теорії олигофренопедагогіки зробив І. Єрьоменко. Він зазначив, що це складна система впливу на розумово відсталих учнів, яка має поєднуватися з медичною допомогою й ґрунтуватися на збережених можливостях дитини. Саме І. Єрьоменко пояснює, чому стосовно розумово відсталих дітей слід уживати термін «корекційно-виховна» робота. Це зумовлено найважливішою рисою педагогічної корекції – її виховною функцією. Учений зазначає, що діяльність учителя спеціальної школи, з огляду на це, є глибоко специфічною, корекційно спрямованою [2].

Аналіз літературних джерел свідчить, що проблема особливостей педагогічного процесу в допоміжній школі досліджувалася багатьма вченими. Зокрема, Г. Дульнев, розвиваючи вчення Л. Виготського, сформулював основну мету й принципи корекційної роботи з розумово відсталими дітьми, визначив корекційну роль навчання в допоміжній школі, співвідношення між навчанням та корекцією недоліків розвитку дітей цієї категорії. І. Єрьоменко вивчав пізнавальні можливості розумово відсталих учнів і, відповідно, особливості навчального процесу в допоміжній школі, засоби корекції в навчанні. В. Баудіш описав сутність корекційно-виховної роботи, конкретизував її напрями й методичні прийоми. О. Ковальова, О. Хохліна уточнювали сутність корекції в навчальному процесі. Б. Тупоногов, О. Хохліна розглядали питання взаємозв'язку освіти й корекції; В. Липа розкрив соціально-педагогічні аспекти формування цілей корекційного навчання, принципи побудови корекційних програм; О. Хохліна ґрунтовно узагальнила психолого-педагогічні основи корекційної роботи з учнями, які мають вади розумового розвитку. М. Матвєєва, С. Миронова розкрили специфіку реалізації принципу індивідуального та диференційованого підходу до дітей із вадами інтелекту в процесі навчання. В. Бондар, Г. Дульнев, Л. Вавіна, А. Капустін, М. Козленко, Г. Мерсіянова, В. Синьов, О. Хохліна та інші досліджували питання корекційної спрямованості окремих навчальних предметів.

Найфундаментальніші розробки в цій галузі в сучасній українській дефектології здійснені В. Синьовим, який сформулював сутність, принципи, педагогічні прийоми корекційної

НА ДОПОМОГУ ПЕДАГОГУ

роботи з розумово відсталими дітьми, охарактеризував умови належної корекційної роботи в допоміжній школі, дослідив і узагальнив теоретичні та практичні аспекти корекції інтелектуальних вад в учнів допоміжної школи [5].

Усі вчені одностайні – корекційна спрямованість становить сутність навчально-виховного процесу в спеціальній школі й не розглядається як окрема ділянка або додаток до основного змісту роботи школи, а є його складовою.

З метою подолання проявів порушень у фізичному та психічному розвитку учнів у спеціальній школі проводиться корекційно-розвивальна робота, яка передбачає вирішення специфічних завдань. Така робота потребує особистісно орієнтованих спеціальних програм навчання, розвитку та корекції, корекційно-спрямованого індивідуального та диференційованого навчання, навчально-методичних посібників, підручників і особливо певного матеріально-технічного забезпечення.

Для корекційно-відновлювальної роботи в Херсонській спеціальній загальноосвітній школі № 2 створені відповідні умови. Працюють соціальна, психологічна служби, логопедична служба для занять із розвитку зв'язного мовлення.

Важливе місце займає трудове навчання (швейна, столярна справи) та «Соціально-побутове орієнтування». Важливість цих предметів серед загальних дисциплін викликана тим, що такі діти зазнають великих труднощів у пристосуванні до навколишнього життя, вони погано орієнтуються в суспільстві, не мають навичок спілкування, у результаті чого, як правило, несамостійні, безпорадні в практичному житті.

Завдання цього предмета – не лише дати дітям знання й уявлення про різноманітність оточуючого життя, але й навчити їх практично правильно й по можливості самостійно користуватися ними, дати вихованцям тверді навички й звички спілкування з людьми, поведінки в суспільстві. Результати цієї роботи значною мірою визначають рівень соціальної адаптації розумово відсталих дітей у подальшому житті.

Для формування професійних навичок, уроки із трудового навчання за напрямками – швейна справа й столярна справа повинні проводитися у відповідно обладнаних кабінетах (майстернях), де мають бути створені умови для роботи на швейних машинах і станках. З метою підготовки до вибору професії на майбутнє, з годин варіативної складової для учнів 9 класу виділяється 1 година на предмет «Профорієнтація». Навчальний план для учнів 10 класу складається таким чином, щоб старшокласники протягом року могли отримати навички допрофесійної підготовки за спеціальностями. Завдяки цьому на кінець навчального року окрім Свідоцтва про закінчення школи випускники одержують ще й посвідчення про отримання спеціальності з рівнем кваліфікації – спеціаліст II категорії.

Корекційна робота в спеціальній школі проводиться за декількома напрямками: розвиток та корекція психосоціального

НА ДОПОМОГУ ПЕДАГОГУ

розвитку, корекція вад мовлення, ЛФК, ритміка. Мета цієї роботи – психосоціальної розвиток та корекція психофізичних порушень у дітей із розумовою відсталістю.

У закладі створені передумови для соціальної реабілітації та інтеграції, розвитку самостійності та життєво важливих компетенцій дітей. Корекційній роботі психолога з дітьми передувала діагностика, а саме:

- визначення рівня готовності до школи;
- вивчення рівня соціально-психологічної зрілості;
- готовності до навчання в середній ланці;
- оцінка готовності до переходу до старшої школи;
- дослідження рівня суїцидального ризику;
- психодіагностика професійної орієнтації.

У результаті аналізу отриманих даних, дітей з негативними показниками об'єднали в групи корекції, з ними планується робота з усунення недоліків, що продовжується протягом року. Повторна діагностика наприкінці навчального року показує позитивну динаміку в корекційних групах.

На початку навчального року необхідно також провести психодіагностичне обстеження учнів групи ризику (за типами важковиховуваності). Дана група учнів розподіляється за наступними категоріями дітей:

1. Учні, схильні до правопорушень.
2. Учні, родини яких опинилися в скрутних життєвих обставинах.
3. Учні «групи ризику».

Доцільними є корекційні заняття – тренінги психолога школи з казкотерапії, заняття з використанням комп'ютерних програм, кожна дитина має можливість індивідуально поспілкуватись із практичним психологом школи.

Роботу з корекції мовленнєвих недоліків у спеціальній школі здійснює вчитель-логопед, який планує та проводить роботу після обстеження та вивчення причин мовленнєвих недоліків, тісно співпрацюючи з учителями та батьками учнів. Основний склад дітей-логопатів у спеціальній школі – це дизграфіки, дизлексики зі складною патологією, діти із системним недорозвитком мовлення.

Особлива увага в закладі має приділятися роботі з дітьми-інвалідами: консультування, лікування, обстеження, корекційні заняття ЛФК, ритміки та музики. Таким чином для учнів із послабленим здоров'ям створюється спеціальна медична група для занять лікувальною фізичною культурою. Створюються й певні умови для цих занять (робота на тренажерах). З учнями спеціальної медичної групи школи проводиться реабілітаційний комплекс занять із ЛФК та курс дихальної гімнастики.

Роботу щодо корекції психофізичного стану дітей та їхньої адаптації, соціальної реабілітації та інтеграції проводить не лише соціальний педагог, практичний психолог та інструктор із ЛФК, а ще й лікар-психіатр. Діти систематично знаходяться під

НА ДОПОМОГУ ПЕДАГОГУ

наглядом, лікар веде на кожну дитину картку спостереження та, за необхідності, консультує батьків із приводу лікування та профілактики захворювань.

Класними керівниками, учителями та вихователями приділяється значна увага рекомендаціям лікаря-психіатра щодо вивчення особливостей поведінки та навчальних можливостей учнів зі складною патологією.

Починаючи працювати з учнями, учитель-дефектолог має визначити індивідуальну структуру дефекту кожної дитини, вивчити її досвід, спрямованість та поведінку. Усі спостереження та результати діагностування учня заносяться в моніторингову картку («Картка спостереження за розвитком учнів», з досвіду роботи керівника Дніпропетровського обласного ПМПЦ Світлани Васильківської [5]. Це дасть змогу правильно прогнозувати розвиток дитини, визначити зміст корекційної роботи та індивідуального підходу, а узагальнення матеріалів про всіх учнів класу сприятиме визначенню спільних проблем, добору загальних корекційно-розвивальних прийомів і засобів, які використовуватимуться в навчально-виховному процесі.

Так, у Херсонській спеціальній загальноосвітній школі № 2 проводиться корекційно-виховна робота. Пріоритетними напрямками роботи в закладі є екологічне виховання, превентивне, громадсько-патріотичне, художньо-естетичне. Результатами цієї роботи є участь вихованців у різноманітних конкурсах і змаганнях.

Виховна робота закладу здійснюється відповідно до нормативних документів освіти: Концепції громадянського виховання школярів, Концепції родинно-сімейного виховання, Концепції превентивного виховання дітей і молоді, національної програми «Репродуктивне здоров'я», національної програми забезпечення профілактики ВІЛ-інфекції, Державної програми запобігання дитячій бездоглядності, комплексної програми «Репродуктивне здоров'я нації», галузевої програми розвитку дітей із вадами фізичного й розумового розвитку,

Корекція вад мовлення проводиться успішно під час гри учнів у ляльковому театрі. На кінець навчального року завдяки заняттям із логопедом та участю дітей у шкільному гуртку «Ляльковий театр» можна прослідити позитивну динаміку у вправленні вад мовлення.

Під керівництвом учителя природознавства та трудового навчання проводиться корекційно-розвивальна та виховна робота щодо азів ландшафтного дизайну – підтримуються та покращуються раніше створені альпійські гірки, клумби на території закладу, де висаджено рослини, за якими учні навчаються доглядати, що є передумовою соціально-побутового орієнтування та надає дітям певну позитивну психокорекцію в їх розвитку.

Позитивні результати дає використання вчителями на уроках та заняттях навчально-програмного комплексу «Адаптація-

НА ДОПОМОГУ ПЕДАГОГУ

Лого» для корекції мовленнєвих порушень у молодших школярів та дітей старшого дошкільного віку.

Необхідним у спеціальному закладі є створення адаптивного освітнього середовища та системи взаємодії школи й громадськості для розвитку та корекції особистості школярів з обмеженими можливостями.

Корекційно-виховна робота в спеціальній школі втілює в життя мету – виявлення й розвиток можливостей кожного учня, формування особистості, здатної мислити, спроможної адаптуватися до умов життя, готової до самовизначення в соціумі, гідного громадянина України.

О. Граборов називає корекційно-виховну роботу стрижнем педагогічного процесу спеціальної школи. Формальні корекційні системи, відірвані від процесу загального й трудового навчання, були справедливо відкинута олігофренопедагогікою ще в 30-ті роки. Корекційно спрямованими мають бути і зміст, і форми, і методи навчання та виховання розумово відсталих учнів. Це означає, що кожна тема, яка вивчається в школі, кожний метод і прийом, використаний вчителем і вихователем, мають не лише сприяти засвоєнню знань, умінь і навичок, формуванню поведінки, а й виправленню вад психофізичного розвитку (залежно від структури дефекту). Успішне виконання завдань спеціальної школи можливе, коли всі педагогічні заходи спрямовуватимуться на послаблення або подолання психічних і фізичних недоліків учнів та їхній подальший цілісний особистісний розвиток. Саме тому в теорії та практиці олігофренопедагогіки вживається термін корекційно-розвивальна робота, або корекційно-розвивальний процес навчання.

Водночас не завжди вчителі й вихователі спеціальної школи розуміють ці аспекти корекційної спрямованості, уважаючи, що корекційна робота реалізується логопедом, лікарями або ними самими, проте в окремо виділених структурних елементах уроку, у другій половині дня чи на індивідуальних корекційних заняттях з учнями. Так штучно відокремлюється освітньо-виховний і корекційно-розвивальний вплив.

Насамперед, учитель спеціальної школи має бути добре обізнаним з об'єктом корекції – усіма компонентами розвитку особистості дитини, структурою її дефекту (як загальною – властивою розумовій відсталості в цілому, так і індивідуальною – якісно відмінною в кожного учня).

Аналіз об'єкта корекції дає підстави твердити, що навчання аномальної дитини не може будуватися з надією на її спонтанний розвиток. Для розвитку дитини з вадами інтелекту навчання, виховання, розвиток і корекція мають бути єдиним процесом, який передбачає введення корекційних завдань як інтегрованої складової. Саме ця інтеграція є певною відмінністю навчального процесу спеціальної школи від масової. Особливості процесу навчання в спеціальній школі виділені в працях І.Єрьоменка:

НА ДОПОМОГУ ПЕДАГОГУ

- 1) повільність процесу навчання;
- 2) простіший виклад матеріалу;
- 3) повторюваність у навчанні;
- 4) поглиблений індивідуальний і диференційований підход;
- 5) предметно-наочний і практичний характер навчання;
- 6) опора на більш розвинені здібності дитини й подолання загальної недостатності її інтелектуальної сфери;
- 7) спеціальна організація навчальної діяльності учнів, зокрема розвиток стимулів до навчання та пізнавальних інтересів;
- 8) керівна роль учителя, що виявляється в сукупності форм (учитель дає знання, організує спостереження, інструктує, перевіряє, оцінює) [2].

Отже, педагог має усвідомити, що навчання – основний шлях корекції недорозвитку психіки розумово відсталих дітей, оскільки перебуває в нерозривній єдності з вихованням і розвитком, може спрямовуватися на формування новоутворень особистості дитини. Окрім цього, корекційне навчання потребує спеціальної організації навчального процесу, що відображається в умовах, засобах, методичних прийомах тощо.

В. Синьов довів, що для забезпечення корекційної спрямованості навчання необхідним є дотримання таких умов:

1. Для посилення коригувального впливу педагогічного процесу на розумовий розвиток дітей-олігофренів принцип корекційної спрямованості має цілісно впливати на змістові, діяльнісні, особистісні компоненти інтелекту в їх системній єдності.

2. Корекційний ефект роботи допоміжної школи пов'язаний із забезпеченням діалектичної єдності, з одного боку, адаптації засобів педагогічного процесу до знижених пізнавальних можливостей дітей-олігофренів і, з іншого, – спрямованості цих засобів на максимально можливий розвиток здібностей учнів до оволодіння елементами соціальної культури в неадаптованому вигляді.

3. Педагогічний процес має переважно спрямовуватися на формування в дітей вищих психічних функцій із забезпеченням їхньої усвідомленості та довільності.

4. Навчально-виховна робота допоміжної школи в корекційному впливі на розумовий розвиток учнів ґрунтується на організації їхньої предметно-практичної діяльності із забезпеченням її інтелектуалізації та вербалізації (з урахуванням особливостей) та корекцією процесів інтеріоризації та екстеріоризації знань і вмінь, які засвоюють діти.

5. Корекційний ефект роботи з розумово відсталими школярами зумовлений забезпеченням активізації та формування їх продуктивного мислення, що підвищує свідомість засвоєння знань і вмінь, мотивацію пізнавальної діяльності.

6. Необхідне спеціальне педагогічне керівництво пізнавальною діяльністю розумово відсталих дітей з урахуванням

НА ДОПОМОГУ ПЕДАГОГУ

відповідних корекційних прийомів при орієнтації на послідовний розвиток інтелектуальної самостійності учнів.

7. При виконанні учнями інтелектуальних завдань, які відповідають за рівнем труднощів їхній зоні найближчого розвитку, корекційний ефект пов'язаний із забезпеченням успіху в роботі, наполегливим закріпленням психічних новоутворень для переведення їх на рівень актуального розвитку пізнавальних здібностей дітей [3].

Отже, учитель-дефектолог повинен створювати ці умови як у загальному педагогічному процесі, так і при викладанні окремих навчальних предметів.

Організація навчання потребує добору вчителем мети, змісту й методів. Із практики відомо, що визначення дидактичної мети й змісту не викликає в педагога труднощів, оскільки вони чітко окреслені в навчальних програмах кожного предмета, деталізовані за класами, розділами й темами; відповідно до них учитель добирає дидактичні методи й прийоми.

Значно складніше проводити корекційну роботу, оскільки спеціальної програми не існує, а значить не існує заздалегідь визначеного чіткого змісту корекції. Цей зміст зорієнтований лише загальною метою – послаблення або подолання недоліків психофізичного розвитку дітей із вадами інтелекту й подальший розвиток особистості дитини. Проте конкретні завдання корекційної роботи, її об'єкт, детальний зміст і методи кожного разу відрізнятимуться, оскільки залежатимуть від ланки навчального процесу, і рівня розвитку учнів.

Учитель повинен володіти вмінням, аналізуючи загальні та індивідуальні об'єкти корекції учнів, обирати на кожен урок відповідні й розв'язувати не всю низку корекційних завдань, а лише ті, що зумовлені дидактичною метою уроку й характером навчального матеріалу. На уроці розв'язується кілька корекційних завдань, решта в цей час не актуалізується. Проте на наступних уроках, згідно з навчальними цілями й характером матеріалу, провідними стають інші корекційні завдання. Головне, щоб учитель проводив корекційну роботу в системі, щоб виділена ним певна ланка підпорядковувалася загальним корекційним цілям і була інтегрованою зі змістом навчального предмета.

Особливе значення при цьому мають відповідно дібрані та корекційно спрямовані методи навчання учнів. Г. Дульнев стосовно цього зазначає, що темпи розвитку дитини можна значно прискорити завдяки відповідній організації та методиці навчання. Це означає, що вчитель має володіти вмінням поєднувати корекційні прийоми з дидактичними методами.

Часто корекційна спрямованість навчання не реалізується повною мірою, оскільки вчитель не знає, як оцінити ефективність її впровадження. Відтак необхідно розробити показники результативності корекційного впливу в процесі навчання. Такими критеріями, зокрема, можуть стати:

НА ДОПОМОГУ ПЕДАГОГУ

- якісне й кількісне полегшення структури дефекту;
- виправлення недоліків і перехід скоригованої вади до позитивних можливостей дитини;
- підвищення рівня актуального розвитку і, як наслідок, збільшення зони найближчого розвитку;
- свідоме користування дітьми набутим досвідом;
- накопичення й позитивна зміна властивостей особистості.

Користуючись цими критеріями, учитель може зробити висновки щодо правильності та якості корекційної роботи. Висвітлювати їх можна в індивідуальних картках розвитку дитини через певні проміжки часу (оптимальними можуть бути календарні навчальні терміни – чверть, півріччя, рік).

Підставою для цього стануть результати роботи психолога, логопеда, інших спеціалістів, оцінка рівня сформованості знань, умінь і навичок учня. Дидактичним показником при цьому виступатиме традиційна оцінка знань, умінь і навичок. Проте вона має узгоджуватися з результатами корекційної роботи.

Таким чином, у корекційній роботі вчителя-дефектолога можна виділити: діагностико-корекційну, корекційно-розвивальну, корекційно-профілактичну, корекційно-виховну, навчально-корекційну діяльність. Проте доцільніше говорити про корекційно-педагогічний процес у цілому, що охоплює навчання, виховання, розвиток і корекцію.

Вищевикладене дає змогу сформулювати напрями подальших досліджень проблеми, зокрема: уточнення принципів корекційно-педагогічної діяльності; характеристика її змісту й основних напрямів, узагальнення й подальша розробка корекційно-методичних прийомів, деталізація засобів корекції, пошук шляхів практичної інтеграції дидактичних і корекційних засобів впливу на розвиток учнів із вадами інтелекту тощо.

Література:

1. Гонеева А.Д. и др. Основы коррекционной педагогики: Уч. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений /А.Д. Гонеев, Н.И. Лифинцева, Н.В. Ялпаева; Под ред.В.А. Сластенина. – М.:Академия, 1999.
2. Еременко И.Г. Олигофренопедагогика. – К. Высш. Шк., 1985.
3. Синев В.Н. Коррекционно-воспитательная направленность учебно-воспитательного процесса вспомогательной школы // Введение в историю олигофренопедагогики/ Под. Ред. А.И. Капустина. – Донецк: ТОВ «Либідь», 1996 – С. 10-20.
4. Хохліна О.П. Психолого-педагогічні основи корекційної спрямованості трудового навчання учнів з вадами розумового розвитку. – К.: Пед. Думка, 2000,